

УДК 330

В.Я. РУБАН, О.Ю. ЧУБУКОВА

Київський національний університет технологій та дизайну

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
ЗНАНЬ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ**

У XXI сторіччі, за умов переходу світу до інформаційного суспільства, соціально-економічний розвиток країн залежатиме не від матеріальних, і навіть не від фінансових ресурсів, а від знань та кваліфікації робочої сили, тобто, від якості людських ресурсів.

Практикою доведено, сучасне суспільство розвивається на знаннях як на гранично невичерпному ресурсі та й ще прогресивно зростаючому під впливом його використання. Ця унікальна властивість ресурсу знань приховує потенціал побудови на його основі бездефіцитної економіки – економіки знань і, відповідно, формування нового виду капіталу – людського, який покладено в усі аспекти виробничих відносин.

Сьогодні цим питанням вже починають приділяти не аби яку увагу. Так, огляд публікацій із цієї тематики свідчить, що вчені України В.І. Луговий, В.Г. Кремень, І.М. Грищенко, І.С. Каленюк, Д.А. Грішнєвої, Б. Данилишина, В. Куценко, О. Сологуб та інші надають велику увагу розв'язку проблем економіки вищої освіти, як одного з основних напрямів створення економіки знань та підготовки людських ресурсів, її орієнтації на зміни у світі, і, зокрема, в українському суспільстві, орієнтації на світові (європейські) тенденції цивілізованого розвитку і нові вимоги до людської діяльності, її продуктивності. Крім цього, ряд вчених дослідили етапи народження нової цивілізації так званого інформаційного суспільства, що супроводжувалася транснаціональною корпоратизацією та глобалізацією формування демократичного громадянського суспільства. Саме на ці процеси вони звернули свої погляди, акцентуючи увагу на необхідність заміни стратегічних концепцій технічного та воєнного озброєння на озброєння знаннями. Цей постулат не викликає сумнівів, бо тільки знання дозволять людству відкинути застарілі догми багатовікового минулого, подолати бідність, стати вільними членами нового суспільства, реально заможними громадянами, тобто закласти підґрунтя нового економічного укладу.

Особливість нового економічного укладу полягає в тому, що він ґрунтується на продуктивності розумової праці, на знаннях, втілених у новітніх технологіях, які самі по собі є майже цілком інтелектуальним продуктом. Переважаюча частка інтелектуальної складової у вартості робить сферу послуг, інформаційне наповнення економіки головним джерелом її продуктивності і цілком залежатиме від повноти наповнення процесу праці знаннями та фахом. Продуктивність дедалі більше залежатиме не стільки від кількості працівників, скільки від їхньої компетентності, мобільності, спроможності до швидкої зміни видів діяльності, адаптованості до нових умов потреби постійного навчання під впливом модернізації економічних відносин.

Таким чином, особливості нової економіки, в першу чергу, полягають у її структурі та функціонуванні на основі знань, новітніх технологій, новітнього менеджменту. Одночасно з нарощуванням економіки відбувається структурна зміна зайнятості робочої сили, яка стає дедалі більш фаховою та концентрується у сфері послуг і обміну.

Досвід високо розвинутих країн свідчить, що новим економікам притаманна така властивість як гостра конкуренція, що постійно спонукає до пошуку нових ринків та моделей розвитку, підтримки динамізму.

Особливо виразно це проявляється у появі нових сфер діяльності, високоінноваційних компаній, які забезпечують щорічне зростання на рівні до 20% протягом обмеженого часу, забезпечуючи при цьому найбільший приріст нових робочих місць, зростання прибутків завдяки новітностям.

Таку економіку можна назвати економікою безперервної модернізації. Її зростання забезпечується не на відомих вже понад сто років машинних технологіях, а на інформаційних технологіях; світового рівня, продуктивності.

Як відомо, глобалізація супроводжується захопленням нових ринків, потребою у нових товарах та послугах, тому забезпечення скорочених життєвих циклів товарів, обумовлене жорсткою конкуренцією, яка спонукає корпорації до постійного пошуку нововведень, необхідністю прискорення оновлення технологій, в першу чергу, шляхом нарощування та використання новітніх знань.

Особливість сучасних знань – це швидкість їх розповсюдження та необхідність оновлення протягом всього трудового життя. Але інтенсивність та можливість реалізації цього процесу має обмеження як економічного, так і політичного характеру. Тому *матриця нової економіки, побудованої на знаннях, передбачає створення необхідних засад суспільного устрою*. Під цим слід розуміти потребу прискореної відмови та подолання старих уявлень і знань, притаманних тоталітарному періоду індустріального розвитку економіки та свідомості, і заміни на нові, які є ознакою нового демократичного інформаційного суспільства. Зрозуміло, що це, в свою чергу, спонукає до принципових змін у механізмах дій у новому економічному просторі, побудованому на засадах інформаційних технологій та виробництва, інноваційній стратегії.

Все це дає підстави до напрацювання в українському суспільстві принципово нових уявлень про значущість сучасного покоління у сприянні становленню нашої держави як високорозвиненої, шляхом накопичення та постійного оновлення загальноосвітніх і фахових знань.

Немає сумнівів у тому, що оснащення фаховими знаннями, їх удосконалення протягом трудового життя – це найбільш потужний резерв конкурентних переваг України як держави молодій демократії у світовому глобалізованому співтоваристві. Тому дослідження актуальних питань економіки вищої освіти та розробка напрямів реформування у сфері освітніх послуг є актуальним і доцільним.

У розвиток даного Закону України, Указом Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 р., якою освіта була визначена як основа розвитку особистості,

суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона визнана як чинник політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта формує та відтворює інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Слід відзначити, що Національною доктриною розвитку освіти в Україні вперше було сформульовано економіку освіти, що призначена створити сталі передумови для розвитку всіх напрямів галузі з метою формування високого освітнього рівня українського народу та якості людського капіталу.

Сучасні науковці в сфері економіки вищої освіти на шляху формування нової цивілізації стверджують, що знання стають основним джерелом формування людського капіталу. Це пояснюється тим, що в сучасному світі від 70 до 80% всього, що виробляється людьми, робиться за допомогою їх інтелекту.

Як відмічає Андрущенко В., ринок встановлює свої особливі вимоги до якості, змісту й форм організації освіти, які, у свою чергу, зумовлюють якість ринкових відносин. А в сукупності це підвищує соціальне значення освіти.

У такій системі малоосвічена людина не зможе себе виявити. Її ніхто не утримуватиме – час бездіяльного «відсиджування» робочого дня минув. Більше того, від людини сьогодні чекають не просто роботи, а роботи фахової, ініціативної, творчої. Все це тісно пов'язане з освітою, яка внаслідок відповідних умов стає потужним фактором інтенсифікації виробництва, підвищення якості виробів та послуг і, звичайно ж, одержання прибутку.

Сьогодні одне з найважливіших завдань, що стоїть перед освітою – це навчання впродовж усього життя людини. Така концепція наголошує на необхідності та правах людини навчатися протягом всього життя. Більшість передових країн світу реформують власні освітні системи, спираючись на засади цієї концепції, що включає наступні елементи:

- можливість кожної людини вчитися протягом усього життя;
- доступність для тих, хто навчається, максимально широкого спектру вмінь і навичок;
- формальну систему освіти й підготовки разом із неформальною діяльністю, яка організується навколо цієї системи.

Ці нероздільні частини стають предметом уваги й спільної підтримки з боку держави і приватного сектора особливо, що стосується освіти дорослих. При цьому слід розрізнити поняття «навчання впродовж життя» та «безперервна освіта». «Навчання впродовж життя» вказує на те, що освіта триває все життя в різних формах: дитячих освітніх установах, школах, закладах позашкільної підготовки, ВНЗ, закладах післядипломної освіти, шляхом самоосвіти. «Безперервна освіта» – це освіта для дорослих, тих, хто вже закінчив школу.

Постшкільна освіта не повинна обмежуватися вищим навчальним закладом. Вона має включати, крім вищої і професійної освіти, перепідготовку кадрів, освіту на робочому місці й інші доступні

студентам усіх вікових груп програми формальної й неформальної освіти, що забезпечують безперервність навчання.

В Україні державна політика у галузі освіти, навчання та зайнятості здійснюється з урахуванням світових тенденцій розвитку безперервної освіти протягом життя, у відповідності із соціально-економічними, технологічними та соціокультурними змінами. Безперервна освіта реалізується через забезпечення наступності змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб для можливого переходу до наступних ступенів.

На принципах безперервності й спадкоємності навчання ґрунтується формування «вільного освітнього простору». Створюючи паралельну спадкоємність, ця ідея несе в собі демократичну основу, розширюючи можливості культурного вибору для молодої людини (або фахівця) як у здобутті професії, так і мобільній перекваліфікації, розширенні профілю спеціальності, змінюючи таким чином соціальні гарантії зайнятості.

Отже, безперервна освіта, яка, на жаль, досі залишається малорозвиненою в Україні, сприяє значним змінам функціонування традиційної системи освіти. Вона має не лише передати певний обсяг фактів, а дати можливість для «незалежного» навчання впродовж життя, виробити особистісну мотивацію й забезпечити широкі можливості для цього, незважаючи на освіту, вік та інтереси особистості.

Як відмічають фахівці, які досліджують проблеми вищої освіти та економіки освіти, її зміст пов'язаний із оптимізацією системи закладів освіти, напрямів підготовки спеціалістів, установлення оптимальних норм і нормативів у системі вищої школи (від норм площі до нормативів використання комунальних послуг, обладнання й навчального навантаження, витрат на оновлення й капітальний ремонт), впровадження дистанційних форм навчання. Все це слід підрахувати, обґрунтувати й забезпечити навчальний процес усім необхідним.

Доцільно визначитися, скільки і яких спеціалістів ми потребуємо сьогодні, завтра й на перспективу, в яких ВНЗ сконцентрувати їхню ґрунтовну підготовку, а які об'єднати, розуміючи, що ми не такі багаті, щоб державним коштом забезпечувати вищу освіту як хобі. Хоча, можливо, для майбутньої багатой держави це стане нормою. Ось один із елементів реальної економії засобів.

Загалом же ми повинні «прорахувати» освіту, так би мовити, уздовж і впоперек. Як не згадати тут відомий вислів видатного англійського економіста Вільяма Петті: «Перше, що слід зробити – це підрахувати».

Висновок однозначний: економіка освіти стає однією з головних ланок в її організації на перспективу.

Україна все ще має потенціал модернізації суспільства на сучасному освітньому і науковому рівнях: високоосвічену інтелігенцію, кваліфіковані освітянські й наукові кадри. Але рік у рік цей

потенціал зменшується. Завдання держави й суспільства – не втратити історичний шанс і, усвідомивши стратегічні цілі, стати на шлях кардинальних змін.

Актуальність проблеми забезпечення економічного розвитку на підставі нових знань є головною умовою реформування цієї галузі економічної діяльності. Обумовлено це трансформаційними процесами в самому суспільстві, необхідністю постійного оновлення економіки, що має спиратись на принципи економіки нового формату та розвитку ринкових відносин і державної підтримки освіти, керуватись необхідністю забезпечення балансу інтересів на фаховому ринку праці.

Список використаної літератури

1. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування / Л.І. Антошкіна. – К.: Видавничий дім «Корпорація», 2005. – 368 с.
2. Гапоненко А.Л. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А.Л. Гапоненко. – Москва.: Эксмо, 2008. – 400 с.
3. Добрынин А.И. Человеческий капитал в транзитивной экономике / А.И. Добрынин. – СПб.: Наука, 1999. – 309 с.
4. Лабоцкий В.В. Управление знаниями (технологии, методы, извлечение и измерение знаний) / В.В. Лабоцкий. – Минск: Современная школа, 2006. – 392 с.
5. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства / Т.А. Стюарт. – М.: Поколение, 2007. – 207 с.
6. Сулейманова Л.Ш. Человеческий капитал как фактор европейской экономической интеграции / Л.Ш. Сулейманова // Весник ТИТСБИ. – 2005. – № 1. – С. 9-16.

Стаття надійшла до редакції / Article received: 05.09.2013